

Nižnotagilska listina za industrijsko dediščino

Mednarodni odbor za ohranjanje industrijske dediščine (TICCIH)

17. julija 2003

TICCIH je svetovna organizacija, ki predstavlja industrijsko dediščino, in posebni svetovalec ICOMOS za industrijsko dediščino. Besedilo te listine so sprejeli predstavniki, zbrani na trienalni skupščini nacionalnih odborov TICCIH, ki je potekala 17. julija 2003 v Moskvi.

Preambula

Najzgodnejša obdobja človeške zgodovine opredeljujejo arheološki dokazi o temeljnih spremembah v načinu izdelovanja predmetov, pri čemer je pomembnost ohranjanja in preučevanja dokazov o teh spremembah splošno sprejeta.

Vse od srednjega veka so inovacije v Evropi glede uporabe energije ter razvoja obrti in trgovine vodile v spremembe, ki so bile proti koncu 18. stoletja prav tako korenite kot spremembe med neolitikom in bronasto dobo. Z razvojem družbenih, tehničnih in gospodarskih okoliščin proizvodnje so bile spremembe dovolj hitre in obsežne, da jih lahko imenujemo revolucija. Industrijska revolucija je bila začetek zgodovinskega pojava, ki je vplival na vedno večji del človeštva kot tudi na druge oblike življenja na našem planetu, in to se nadaljuje še danes.

Materialne ostaline o teh temeljnih spremembah moramo obravnavati kot univerzalno človeško vrednoto, zato je treba priznavati pomembnost preučevanja in ohranjanja teh ostalin.

Predstavniki, zbrani na kongresu TICCIH leta 2003 v Rusiji, zato želimo poudariti, da imajo stavbe in strukture, zgrajene za industrijske dejavnosti, procesi in orodja, ki se pri tem uporabljajo, in mesta in krajine, v katerih se nahajajo, vključno z drugimi snovnimi in nesnovnimi pojavnimi oblikami industrializacije, izjemno pomembno vlogo. Treba jih je preučevati, poučevati je treba o njihovi zgodovini, raziskovati in pojasnjevati je treba njihov pomen in pomembnost na način, ki je dostopen vsem, in prepoznati, zaščititi in vzdrževati je treba najpomembnejše in najznačilnejše primere, v skladu z duhom Beneške listine¹, za današnjo in prihodnjo uporabo in koristi.

1. Opredelitev industrijske dediščine

Industrijsko dediščino sestavljajo ostaline industrijske kulture, ki imajo zgodovinsko, tehnološko, družbeno, arhitekturno in znanstveno vrednost. Te ostaline so stavbe in stroji, delavnice, mlini in tovarne, rudniki in območja za procesiranje in rafiniranje, skladišča in skladiščni prostori, prostori za proizvodnjo, prenos in uporabo energije, promet in prometno infrastrukturo kot tudi prostori za bivanje in družbene dejavnosti,

¹ Beneška listina o ohranjanju in restavraciji spomenikov in spomeniških območij, ICOMOS, 1964.

povezane z industrijo, kot so na primer stanovanjski, verski ali izobraževalni programi.

Industrijska arheologija je interdisciplinarna metoda za preučevanje vseh virov, tako materialnih kot nesnovnih. Gre za preučevanje dokumentov, artefaktov, stratigrafij in stavb, struktur, stanovanjskih naselij ter naravnih in urbanih krajin², ustvarjenih za industrijske procese ali kot njihova posledica. Uporablja tiste metode raziskovanja, ki so najustreznejše za boljše razumevanje industrijske preteklosti in sedanosti.

Zgodovinsko obdobje primarne obravnave sega od začetkov industrijske revolucije v drugi polovici 18. stoletja do vključno danes, hkrati pa industrijska arheologija vključuje preučevanje zgodnjih predindustrijskih in protoindustrijskih korenin. Poleg tega temelji na preučevanju dela in delovnih tehnik, ki jih zajema zgodovina tehnologije.

2. Vrednote industrijske dediščine

- i. Industrijska dediščina je dokaz o dejavnostih, ki so imele in imajo še naprej bistvene zgodovinske posledice. Razlogi za varstvo industrijske dediščine temeljijo na univerzalnih vrednotah teh dejavnosti, ne na izstopajočih posebnostih posameznih območij.
- ii. Industrijska dediščina je družbena vrednota kot del dokumentiranja življenja navadnih ljudi in kot taka krepi občutek identitete. V zgodovini proizvodnje, inženirstva in gradnje ima tehnološke in znanstvene vrednote, za kakovost arhitekture, oblikovanja in načrtovanja pa ima lahko veliko estetsko vrednost.
- iii. Te vrednote so sestavni del samega območja, njegovih struktur, tkiv, posameznih delov, strojne opreme in postavitve v prostoru in v industrijski krajini ter v pisni dokumentaciji in tudi v nesnovnih manifestacijah industrije, ki so postale del človeškega spomina in običajev.
- iv. Redkost v smislu ohranitve različnih procesov, območnih tipologij ali krajin dodaja posebno vrednost, zato jo je treba skrbno ovrednotiti. Zgodnji ali pionirski primeri imajo posebno vrednost.

3. Pomen opredelitve, evidentiranja in raziskovanja

- i. Vsako ozemlje mora prepoznati, evidentirati in zaščiti industrijske ostaline, ki jih želi ohraniti za prihodnje rodove.
- ii. Obseg industrijske dediščine bi morali prepoznati na podlagi terenskih raziskovanj in značilnosti različnih industrijskih tipologij. Na osnovi teh informacij je treba obravnavati vsa prepoznana območja. Evidence

² Zaradi preglednosti v tem besedilu »območja« pomenijo krajine, komplekse, stavbe, objekte in stroje, razen če so ti izrazi uporabljeni bolj specifično.

prepoznanih območij industrijske dediščine bi morale omogočati enostavno iskanje in pregledovanje ter bi morale biti prosto dostopne javnosti. Računalniška podpora in spletni dostop sta koristna cilja.

- iii. Evidentiranje je bistveni del preučevanja industrijske dediščine. Fizične lastnosti in stanje nekega območja je treba evidentirati celostno in to vpisati v javni arhiv, še preden se izvedejo kakršni koli posegi. Veliko informacij pridobimo, če evidentiranje izvedemo, še preden se proces zaključi ali območje preneha z obratovanjem. Evidence naj vključujejo opise, slike, fotografije in video posnetke premikajočih se objektov, s sklicevanjem na podporno dokumentacijo. Človeški spomini so edinstven in nenadomestljiv vir, zato jih je treba zabeležiti, kjer koli je to mogoče.
- iv. Osnovna tehnika za preučevanje zgodovinskih industrijskih območij so arheološka raziskovanja. Pri tem je treba zagotavljati enako visoke standarde kot pri raziskovanju območij iz drugih zgodovinskih ali kulturnih obdobj.
- v. Potrebni so programi za zgodovinsko raziskovanje, ki podpirajo politike za varstvo industrijske dediščine. Zaradi soodvisnosti številnih industrijskih dejavnosti lahko pri prepoznavanju območij in vrst območij, ki so svetovnega pomena, pomagajo mednarodne študije.
- vi. Treba je opredeliti in objaviti merila za presojo industrijskih objektov, da bi pridobili podporo širše javnosti glede smotrnih in doslednih standardov. Na podlagi ustreznih raziskav je treba ta merila uporabiti za prepoznavanje najpomembnejših še obstoječih krajin, naselij, območij, tipologij, stavb, objektov, strojev in procesov.
- vii. Tista območja in objekte, ki jih prepoznamo kot pomembne, moramo zaščititi s pravnimi ukrepi, ki so dovolj močni, da bodo zagotavljali ohranjanje njihovega pomena. Seznam svetovne dediščine UNESCO mora ustrezno priznavati izjemni vpliv, ki ga ima industrializacija na človekovo kulturo.
- viii. Treba je opredeliti vrednost pomembnih območij in vzpostaviti smernice za prihodnje posege. Sprejeti je treba vse pravne, administrativne in finančne ukrepe, ki so potrebni za ohranjanje njihove vrednosti.
- ix. Ogrožena območja je treba prepoznati, da se sprejmejo ustrezni ukrepi za zmanjšanje tveganja ali spodbujajo ustrezne sheme za njihovo popravilo ali ponovno uporabo.
- x. Mednarodno sodelovanje predstavlja posebej ustrezen pristop k ohranjanju industrijske dediščine prek usklajenih pobud in skupne rabe virov. Razviti je treba skladna merila za popisovanje in izdelavo podatkovnih zbirk na mednarodni ravni.

4. Pravno varstvo

- I. Industrijsko dediščino moramo razumeti kot sestavni del kulturne dediščine na splošno. Kljub temu mora pravno varstvo industrijske dediščine upoštevati njene posebnosti. Zmožna mora biti varovati obrate in stroje, podzemne

elemente, stoječe objekte, komplekse in sklope stavb ter industrijske krajine. Območja industrijskih odpadkov je treba preučiti glede na njihovo potencialno arheološko in tudi ekološko vrednost.

- II. Programi za ohranjanje industrijske dediščine morajo biti vključeni v politike za gospodarski razvoj ter v načrtovanje na regionalni in državni ravni.
- III. Najpomembnejša območja je treba v celoti zaščititi in prepovedati kakršne koli posege, ki bi ogrozili njihovo zgodovinsko celovitost in verodostojnost tkiva. Adaptacija in ponovna uporaba, naklonjena ohranjanju industrijske dediščine, je lahko ustrezen in cenovno učinkovit način za zagotavljanje preživetja industrijskih objektov, ki ga morajo spodbujati ustrezen pravni nadzor, tehnično svetovanje, davčne spodbude in nepovratna sredstva.
- IV. Industrijske skupnosti, ki jim grozijo hitre strukturne spremembe, morajo podpirati organi centralne in lokalne uprave. Predvidevati je treba morebitne grožnje za industrijsko dediščino zaradi omenjenih sprememb in pripraviti načrte, da bi se izognili potrebi po nujnih ukrepih.
- V. Treba je vzpostaviti postopke za hiter odziv na zapiranje pomembnih industrijskih območij, da bi preprečili odstranitev ali uničenje pomembnih elementov. Pristojni organi morajo imeti zakonsko pooblastilo, da posežejo, če je to potrebno, in zaščitijo pomembna ogrožena območja.
- VI. Vlade bi morale imeti posebne svetovalne organe, ki bi neodvisno svetovali glede vprašanj, povezanih z varstvom in ohranjanjem industrijske dediščine, in glede vseh pomembnejših vprašanj bi bilo treba pridobiti njihovo mnenje.
- VII. Čim bolj si je treba prizadevati, da se zagotovi posvetovanje in udeležba lokalnih skupnosti pri varstvu in ohranjanju njihove lokalne industrijske dediščine.
- VIII. Različna združenja prostovoljcev imajo pomembno vlogo pri prepoznavanju območij, promociji sodelovanja javnosti pri ohranjanju in širjenju informacij ter rezultatov raziskav in so kot taki nepogrešljivi akterji na področju industrijske dediščine.

5. Vzdrževanje in ohranjanje

- I. Ohranjanje industrijske dediščine je odvisno od ohranjanja njene funkcionalne celovitosti, zato morajo posegi v industrijska območja to v čim večji meri ohranjati. Vrednost in avtentičnost industrijskega območja bistveno zmanjšamo, če odstranimo stroje ali sestavne dele ali če so uničeni podporni sestavni deli, ki soustvarjajo celoto območja.
- II. Ohranjanje industrijskih območij zahteva celovito poznavanje namena ali namenov, za katere so bili ustvarjeni, in različnih industrijskih procesov, ki so se tam odvijali. Ti so se sčasoma lahko spremenili, tudi preučiti in ovrednotiti je treba vse prejšnje rabe.

- III. Ohranjanje na kraju samem – »*in situ*« je vedno treba obravnavati prednostno. Odstranitev in prestavitve stavbe ali objekta sta sprejemljivi zgolj takrat, ko je uničenje spomenika potrebno zaradi izjemnih gospodarskih in družbenih potreb.
- IV. Prilagoditev industrijskega območja novi rabi za zagotavljanje njegovega ohranjanja je po navadi sprejemljiva, razen ko gre za območja posebnega zgodovinskega pomena. Nove rabe morajo upoštevati pomembno gradivo in ohranjanje izvornih vzorcev gibanja in dejavnosti ter morajo biti čim bolj usklajene z izvorno ali glavno rabo. Priporočljivo je, da območje interpretira prejšnjo rabo.
- V. Z nadaljnjim prilagajanjem in uporabo industrijskih objektov se izognemo trošenju energije in prispevamo k trajnostnemu razvoju. Industrijska dediščina ima lahko pomembno vlogo pri gospodarski oživitvi propadajočih ali nazadujočih območij. Kontinuiteta, ki izhaja iz ponovne uporabe, lahko zagotavlja psihološko stabilnost za skupnosti, ki se soočajo z nenadnim koncem dolgoletnih virov zaposlovanja.
- VI. Posegi morajo biti reverzibilni, njihov vpliv naj bo čim manjši. Vsakršne neizogibne spremembe je treba zabeležiti, pomembne elemente, ki so odstranjeni, je treba evidentirati in varno shraniti. Številni industrijski procesi dajejo območjem posebno patino, ki je bistvena za integriteto in zanimanje za območje.
- VII. Rekonstrukcijo ali vzpostavitev prejšnjega poznanega stanja moramo razumeti kot poseben poseg, ki je primeren le, če prinaša koristi za integriteto celotnega območja ali v primeru nasilnega uničenja večjega območja.
- VIII. Človeške spretnosti, vključene v številnih starih ali opuščenih industrijskih procesih, so izjemno pomemben vir, izguba katerega je lahko nenadomestljiva. Treba jih je skrbno evidentirati in prenašati na mlajše generacije.
- IX. Spodbujati je treba ohranjanje dokumentacije, arhivov podjetij, gradbenih načrtov kot tudi vzorčnih primerov industrijskih izdelkov.

6. Izobraževanje

- I. Na tehniški in univerzitetni ravni bi morali nuditi posebno strokovno usposabljanje o metodoloških, teoretičnih in zgodovinskih vidikih industrijske dediščine.
- II. Za osnovnošolce in srednješolce bi morali pripraviti posebna izobraževalna gradiva o industrijski zgodovini in dediščini.

7. Predstavitev in interpretacija

- I. Javni interes in zanimanje za industrijsko dediščino ter upoštevanje njenih vrednot sta najzanesljivejša načina za njeno ohranjanje. Javne službe bi morale prek publikacij, razstav, televizije, spleta in drugih medijev aktivno

pojasnjevati pomen in vrednost industrijskih območij ter tako zagotavljati vzdržen dostop do pomembnih območij in promovirati turizem v industrijskih območjih.

- II. Posebni industrijski in tehniški muzeji in ohranjena industrijska območja so pomembni za varstvo in tudi interpretacijo industrijske dediščine.
- III. Regionalne in mednarodne poti industrijske dediščine lahko poudarjajo stalni prenos industrijske tehnologije in obsežne migracije ljudi, ki jih ta lahko povzroča.

Eusebi Casanelles predsednik TICCIH

Eugene Logunov

12. mednarodni kongres Mednarodnega združenja za varovanje industrijske dediščine (TICCIH)

Nižni Tagil, 2003